

Henrik Engelbrecht

RAMASKRIG!

Da italienerne væltede Hofteatret

Italiensk opera i Hofteatret 1841-54

Indhold

Forord	7
Gøgl, cirkus og italiensk opera	8
Italienerne er ankommet!	16
Hofteatret	26
Parnasset rynker på næsen	36
Det jammerlige orkester og det skandaløse kor	48
Krise og konflikter	54
Viva Verdi!	62
Nye tider	68
Krig og kolera	74
Farvel til italienerne	80
Italienernes repertoire 1841-1854	84
Efter komponist	84
Efter premieredato	86
Efter popularitet	89
Litteratur	91
Tak	93

Forord

I december 1841 går en lille flok italienere op ad en kold vindeltrappe i en sidefløj til Christiansborg Slot. De skal for første gang se det teater, de skal spille i om kort tid – og det er kongen selv, der har inviteret dem indenfor på Hofteatret. Lugten fra de kongelige stalde lige under teatret blander sig med stanken fra de få primitive retirader. Der er ingen varme i salen, men teatret er alligevel en enorm forbedring fra det træskur på Vesterbro, hvor italienere har spillet den sidste måned.

Det er længe siden Hofteatret sidst blev brugt som egentligt teater. I 1841 er Hofteatret både elevskole, prøvelokale og koncerthus. Hofteatret blev oprindeligt bygget i 1767 som et kombineret teater og festlokale. Det var her, Struensee fem år senere gik til maskebal, kun få timer før han blev anholdt for højforræderi. De sidste mange år er Hofteatrets lokaler blevet brugt som anneks til det store, kongelige teater – ikke mindst til elevernes uddannelse. Det er her, H.C. Andersen sveder som en ikke overvældende begavet balletelev ved Det Kongelige Teater i årene omkring 1820.

Hofteatret danner også ramme om mange af byens offentlige koncerter. I 1820 får Selskabet til Musikens Udbredelse kongens tilladelse til at benytte teatret til deres regelmæssige koncerter med den nye avantgardemusik fra det store udland; her kan byens kulturelite høre symfonier af både Beethoven og Weber, og i 1837 får også Musikforeningen lov til at spille koncerter på Hofteatret. Og nu skal

teatret desuden være ramme om italienske operaforestillinger i krydsfeltet mellem finkultur og underholdningsbranche.

De italienske sangere får københavnernes til at gå fuldstændig amok over en helt ny og eksplosiv form for musikdramatik – meget langt fra de forsigtige forsøg på at puste liv i Rossinis og Donizettis musik, som de kender fra byens eget ensemble af velmenende skuespillere på Det Kongelige Teater. De konservative kræfter i byen vender øjne af det, de mener er et forbigående modefænomen – men andre tilbyder de italienske sangere som rockstjerner i dag. Damerne i byen samler på lokker af de mest populære tenorers hår, og herrerne råber *bravo* og *da capo*. Alle diskuterer ivrigt den nye soprans præstation i Bellinis *Norma*.

Men alt det er stadig fremtid i slutningen af 1839. Historien begynder her, nemlig med et dødsfald, som berører hele landet.

Gøgl, cirkus og italiensk opera

8 Den 3. december 1839 dør Danmarks konge. Under enevælden er det en begivenhed, der potentielt kan ændre virkeligheden fra dag til dag; kongen tager alle væsentlige beslutninger i riget, og de liberale i landet vejrer morgenluft efter den enevældige Frederik 6.'s årelange jerngreb om magten. De bliver slemt skuffede.

Den nye Kong Christian 8. har ingen planer om at ændre tingenes tilstand markant, og Danmark er fortsat hvad vi i dag ville betegne som en politistat. Det fem år gamle skindemokratiske projekt med stænderforsamlinger i hele riget kommer ikke i nærheden af at være reel medbestemmelse; kun 3% af befolkningen har stemmeret til forsamlingerne, som i øvrigt slet ikke kan beslutte noget – blot indstille forslag til kongen. Censuren slår fortsat benhårdt ned på alle optræk til blot de mindste antydninger af lyst til forfatningsændringer, og kongens højre hånd, J.G. Adler, har travlt med i al hemmelighed at uddele økonomisk hjælp til den kongetro del af pressen fra kongens private "char-tolkasse".

Frederik 6. interesserede sig ikke nævneværdigt for kunst og teater, og han gik kun i teatret på Kongens Nytorv af pligt. For mange danskere var han til gengæld den store landsfader, en bundsolid familiefar og en jævn mand, der ikke fløj højere end vingerne bar. Med Christian 8. er det helt anderledes. Han er 53 år gammel, har tynde ben og en mave, der vidner om en sund interesse for

mad i rigelige mængder. Men den nye konge er også forfængelig. Hver morgen ordner en kammer tjener hans bølgede hår med et krøllejern, så han er klar til en dag, som kun ender perfekt, hvis den har omfattet luksusadspredelser som god vin og italiensk opera.

Kongen har 20 år tidligere været på den store dansesrejse til Italien, og han har oplevet opera på allerhøjeste internationale niveau. Som ung kronprins er han ikke ovenud begejstret for de lokale bestræbelser på at synge Bellini og Rossini på Det Kongelige Teater i København; her er det en gammel tradition, at det er de samme skuespillere, der både spiller Holberg og synger Mozart – specialiserede operasangere hører fremtiden til.

H.C. Andersen er en af de få danskere i midten af 1800-tallet, der også rejser til Italien. Han har altså noget at sammenligne med, når han bedømmer den italienske operas forhold i København:

Den italienske Musik synes ikke ret at ville gjøre Lykke i Danmark. Den har mange modstandere, men Grunden hertil ligger vist mest i den Omstændighed, at vi have kun et eneste Theater, af hvis Personale man næsten fordrer overmenneskelige Kræfter; de samme Personer, der spille i Tragedien, maae Aftenen efter optræde i Lystspil, Vaudeviller eller Opera, og vi give tydsk, fransk og italiensk Musik, hvor Characteren i hver dog er saare forskjellig. De

Kong Christian 8. er på papiret søn af sin forgængers halvbror, arveprins Frederik, men han har en slående lighed med hofchefen Frederik von Blücher, der sandsynligvis er far til både Christian og tre af hans søskende. Christian 8. er vild med teater og opera, og han tilbringer over 250 aftener i Det Kongelige Teater og Hofteatret i sine otte år som regent. Her er han portrætteret af maleren Johan Vilhelm Gertner i 1845.

Philippo Pettoletti er født i 1783 eller året efter, og kommer til Danmark som en del af den italienske gøgler Pasquale Casortis trup. Han er med til at videreføre den pantomime-tradition, som stadig i dag kan ses på Pantomimeteatret i Tivoli.

smukke Recitativer bliver gjort til Dialog, hvorved det musikalske Legeme sønderlemmes ...

Christian 8. er alligevel trofast stamgæst i kongeløgen på Det Kongelige Teater allerede fra han er helt ung. Det er ham, der presser på, da italieneren Giuseppe Siboni i 1819 bliver ansat på teatret som den internationale redningsmand, der skal højne kvaliteten af opera i København.

Siboni uddanner en ny generation af sangere i den italienske sangtradition. Han kæmper i årevis mod de mange københavnere, der ser italiensk opera som plat og billig underholdning, slet ikke på samme niveau som de franske, tyske og – ikke mindst – danske værker. Han kæmper også mod dem, der med Johan Ludvig Heiberg i spidsen mener, at opera slet ikke er fremtiden, men at den tilhører vaudevillegenren. Kampen er opslidende og utaknemmelig, og Giuseppe Siboni giver efterhånden op. Han dør i 1839 som en skuffet og udbrændt mand.

Samme år kommer en ægte operafan altså på tronen, og Det Kongelige Teater spiller kortene klogt. Ledelsen sætter den nye konges yndlingsopera, Bellinis *Norma*, på plakaten som første forestilling efter tronbestigelsen. Teatret har monopol på at spille seriøst teater i København – men også andre vejrer morgenluft på operaområdet.

Philippo Pettoletti er direktør for Vesterbroes nye Theater, der ligger udenfor voldene – helt derude,

Det indre af Vesterbroes nye Theater tegnet af Hans Christian Ley under en cirkusforestilling i 1856. Salen kan indrettes til netop den type forestillinger ved at man rydder midten af teatret, og at publikum så til gengæld også sidder på den scene, som italienerne benytter i 1841. Teatermuseet i Hofteatret.

hvor frihedsstøtten står. Han er førstegenerations-indvandrer fra Venedig, og har boet i København i næsten 40 år. Han kommer til byen med et italiensk pantomimeselskab, og han optræder som stærk mand og musikalsk klovn; hans hofnummer er at slå saltomortaler og spille på violin imens. Men Pettoletti får efterhånden ambitioner om ikke bare at optræde på andres teatre – han vil også selv være chef.

I 1828 lejer han sig sammen med to kompagnoner ind på bagermester Schurs nyrenoverede Blaagaard Theater på Nørrebrogade. Teatret er det største og mest komfortable af forstadsteatrene i København, og repertoiret består af en bred palet af pantomimeforestillinger, stærke mænd, tryllekunstnere, marionetdukker, skyggespil og gøgl i alle afskygninger. Pettoletti spiller selv rollen som velkendt

12 fransk kejser i en stort anlagt pantomimeforestilling, der beskriver “Napoleons Død og Begravelse paa Øen Sankt Helena”.

En del af aktiviteterne på Pettolettis teater er cirkusforestillinger, som i mange tilfælde er rent dyrplageri; en aften falder en elefant gennem det skrøbelige scenegulv ned i maskinkælderen. Den lander på ryggen og brøler i smerte. Efter en halv time er den tvunget på benene igen, blandt andet takket være to flasker vin.

Reglerne for forstadsteatrene er klare; det er forbudt at spille noget, der bare antydningvis kan tænkes at konkurrere med repertoiret på Det Kongelige Teater. Og direktionen på Kongens Nytorv holder nidkært øje med, at ingen træder over grænsen. I 1831 får Pettoletti besøg af en fransk trup, der spiller vaudeviller med børn mellem fem og ti år i alle rollerne. I den anledning bliver han politianmeldt af Det Kongelige Teaters ledelse, som mener at han har overtrådt forbuddet mod at spille forestillinger, der er i direkte konkurrence med kongens eget teater. Pettoletti snakker sig behændigt ud af sagen, men får nu alligevel en advarsel om for fremtiden at holde sig strengt til reglerne.

Men Pettoletti har ambitioner om at præsentere andet end børnearbejdere, dyrplageri og den laveste gøglerfællesmængde for sit publikum. Han ansøger Frederik 6. om lov til at præsentere tyske vaudevillegæstespil, men får blankt afslag. Alligevel

*Plakat for Det Storhertugelige
Mecklenburg-Strelitzer Hofteater-
Selskabs opførelse af Rossinis
Wilhelm Tell på Vesterbroes nye
Theater i sommeren inden
italienerne rykker ind.*

sniger han udenlandske sangere ind på sit teater; i april 1832 optræder to italienere, Annato og Perecini, for første gang på Blaagaard Teater. De synger italienske sange med guitarakkompagnement, og pressen er især begejstret for Annato, som er i besiddelse af hvad en journalist kalder “en frappant Tunge-Volubilitet”.

En tidlig morgen i april 1833 bliver der slået brandalarm; teatret er i flammer, og det brænder ned til grunden på kort tid. Alle dekorationer og maskindele er også gået tabt. Pettoletti er hurtigt klar med en ny plan, og han ansøger igen kongen om at få tilladelse til at spille mere seriøst teater. Allerede i juni lykkes det ham – måske fordi både hoffet og direktionen på Det Kongelige Teater alligevel synes, at Pettoletti fortjener lidt medgang.

Westerbroes nye Theater.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse.

Fre dagen den 30te Juli 1844

opføres af
det Storhertugelige Mecklenburg-Strelitzer Hoftheater-Selskab,

for tredie Gang:

Wilhelm Tell,

for Opera i 3 Akter, af Haupt; Musikken af Rossini.

Weller, kaiserlig Landfoged i Schweiz, Dr. Fischer.
Kathold, der Quarras, hans Fæ-
stralige . . . . .
Tell . . . . .
Waldher Furst . . . . .
Reichthal . . . . .
Arnold, Reichthals Son . . . . .
Leubold . . . . .
Kathilde, kaiserlig Prindsesse . . . . .
Pedrig, Tells Pusku . . . . .
Genny, Tells Son . . . . .
On Fischer . . . . .

Personerne.

Schweizer . . . . .
Schweizerinder . . . . .
Dr. Kowalsky.
— Schnod.
— Schmidt.
— Gether.
— Guller.
— Schried.
— Rey.
Ludvika Franz.
— Spitzeder.
— Hofmann.
— Schneider II.
— Venz.
Hr. v. Rassem.
Mad. Schnod.
— Dreyer.
— Fischer.
Kvitter. Kuefuter. Post.

Den nye Decoration i første Akt, saavel som Kætti-Decorationen i anden Akt ere malede af Hr. Baner.

Billetterne erholdes hos D^hrr. Conditorer Gianelli, Kongens Rotory Nr. 6 og 7, og Pedrin, Rotory Nr. 89, samt Forestillingsdagen i Billetkontoret fra Kl. 11 til 1, og fra Kl. 5 til Forestillingens Begyndelse.

Priserne ere: Loger 6 Rtl., Nummer-Parquet 5 Rtl., Parquet 4 Rtl., Parterre 3 Rtl., anden Plads 2 Rtl.; til Loger, Parquet og Parterre betales for Børn under 10 Aar det Halve. Indgangen aabnes Kl. 6; Begyndelsen stæer Kl. 7; Forestillingen er forbi omtrent Kl. 10.

Vh. Vettoletti.

14 Pettoletti lejer det ledige morskabsteater på Vesterbro og præsenterer nu “dramatiske Forestillinger” med Carl Beckers tyske skuespillertrup, som allerede i ti år havde haft tilladelse til at turnere i provinsen. Myndighederne har åbnet døren til en mere lempelig fortolkning af Det Kongelige Teaters monopol på klem; i november 1833 får Pettoletti bevilling til at spille dramatiske forestillinger udenfor voldene i de tre sommermåneder, hvor Det Kongelige Teater holder lukket.

Pettoletti satser stort. Han låner penge og lejer en grund på Vesterbro lige syd for Frihedsstøtten. Her opfører han på under tre måneder sit eget teater, som får navnet Vesterbroes nye Theater. Der er plads til 1200 tilskuere i den runde sal, og akustikken er forbavsende god. Man ser også godt fra stort set alle pladser i den cirkelformede sal, som minder om en cirkusarena. Men der er ikke råd til luksus; væggene i den helt uopvarmede bygning består af rå, uhøvlede brædder banket op på en muret sokkel. Der er hverken råd eller plads til en ordentlig foyer eller korridorer, der er fodkoldt, fordi der simpelthen slet ikke er et rigtigt gulv i salen – og det trækker ind mange steder, hvor der ligefrem er huller i væggene ud til det fri. I bladet *Politivennen* klager en hårdtprøvet københavner over at man “for en Aftens Fornøjelse må plages med Forkølelse 8 til 14 Dage og undertiden længere”.

Alligevel går københavnerne i sommeren 1834 i teatret hos Pettoletti og ser Det slesvig-holstenske

Hofteaterselskabs opførelser af både skuespil og populære operaer som Rossinis *Barberen i Sevilla*, Mozarts *Figaros bryllup* og Webers *Jægerbruden*. Truppen synger det hele på tysk, og de medbringer et kor på 10 damer og 10 herrer og et orkester på 22 mand. I de følgende somre gæster både slesvig-holstenerne og flere andre tyske operatrupper Vesterbroes nye Theater. Om vinteren, når Det Kongelige Teater spiller, fylder Pettoletti teatrets repertoire ud med spanske danserinder, dværge fra Böhmen, stærke mænd og rene cirkusforestillinger.

Men Pettoletti har stadig ambitioner, som rækker længere. Han ansøger igen og igen om at få lov til at udvide sin virksomhed, og han ved, at den nye konge er særligt glad for italiensk opera. I august 1840 sker miraklet; Christian 8. underskriver en kongelig resolution, der giver Pettoletti lov til at “give Forestillinger i det italienske Sprog paa det Dem tilhørende Theater udenfor Kjøbenhavns Vesterport”. Pettoletti får samtidig at vide, at han hverken kan regne med økonomisk hjælp fra hoffet, med hjælp fra Det Kongelige Kapel – byens eneste orkester – eller fra Det Kongelige Teater i det hele taget. Men monopolen er brudt for første gang i 100 år. Pettoletti kan begynde at forberede en helt ny æra i dansk operahistorie.

Vesterbroes nye Theater er det brune træhus bag træerne. Det ligger udenfor byen i landlige omgivelser helt ude ved Frihedsstøtten – tæt på den nuværende Københavns Hovedbanegård. Her kommer bønderne forbi med deres varer på vej ind mod Vesterport. Tegning fra 1838. Det Kongelige Bibliotek.